

„Freske sviraju na narodnu“

(nastavak)

Jedan detalj, svirka kostura klastog gajdaša, daje cijelom prizoru folklorni ugođaj, pogotovo ako uzmemo u obzir da su na seoskim sajmovima i zabavama često svirali kljasti prosjaci moleći milostinju. Iako gajde na ovom folklornom području ne postoje s bordunskom sviralom, (trubanj) nego bez nje, kao prije XIII st. te se zovu »mih« i slično, čini se da je majstor osjetio da su gajde savršene od miha, zbog borduna, te im je u likovnoj obradbi dao prednost pred mihom. Međutim, tome može biti i likovni razlog (čudan položaj borduna) a i kombinacija iz nekoliko predložaka. Uostalom, nedostatke predložaka slikar je nadomještao sličnim vizuelnim predodžbama iz vlastite sredine, što je očito u držanju gajda poput miha.

4. Rođenje Kristovo. Freska u crkvi Sv. Marije od Lokvića u Dvigradu, Istra, oko 1470—1484.

Glazbalo koje drži pastir što sjedi pred ovčama, označeno je kao sopranski član porodice blokflauta. Međutim, s obzirom na motiv, nije li to ipak stilizacija jednostruke frulice, koja je bila, a i danas je uobičajena kod pastira, isto kao vrbove pištaljke i slično, to više, što su ovakvi prizori bili u životu svakodnevnici. Dok bi se ovdje moglo s priličnom sigurnošću govoriti u korist folklornog instrumentarija, to se ne može reći za jedini primjer prikaza glazbala u istarskoj skulpturi, na istočnoj fasadi katedrale sv. Mihovila u Puli. Taj portal iz 1456. prenijet iz Opatije, prikazuje tri putta, koji sviraju.¹¹ Taj je motiv u općoj upotrebi već u antici, a radi se kod prvog svirača o dvostrukom aulosu ili dvostrukoj flauti, iako zbog kratkoće cijevi izgleda na prvi pogled kao da su dvojnice, kojima je uostalom dvostruka flauta vrlo bliska. (Usporedi s 1. slikom đavla s dvije sopile!)

Minijatura je analizirana kao da redovnik pjeva i zvoni, pokrećući klatna dvaju zvana s obje ruke, dok mu je u pjevanju napregnut izraz lica i na-

pregnut vrat. Međutim, ako se smatra da je taj način dobivanja tona na zvonu neobičan i neprikladan uz pjevanje, čini se, da bi ta minijatura zapravo mogla prikazivati ono tzv. »kampananje«,

5. Svirač zvona. Breviarij, fol. 88, lokalna prepisivačka radionica, XV st. Rab, (Kampor), franjevački samostan.

tj. oglašivanje zvona bez potezanja užetom, što se i danas, kao poseban ugođaj prigodom oglašivanja vatre ili u kakvim drugim prilikama, prakticira najviše upravo po crkvama ovog područja. Kod takva načina zvonjave zvonar mora otvoriti usta da izjednači zvučni pritisak na bubnjiće u uhu, kako to izgleda i na dotičnoj minijaturi.

Likovni prikazi srednjovjekovnog instrumentarija i izvodilačke prakse nestaju istovremeno kada se gubi zanimanje za freske. Međutim, muziciranje u puku i dalje traje kao folklorna manifestacija. O tome vrlo slikovito svjedoči opis narodne svečanosti kako je to zabilježio 1680. župnik iz Grdosela, kraj Pazina. On naširoko opisuje početak gradnje crkve, odnosno blagoslov kamena-temeljca, kojom prilikom je priređeno skakanje preko krijesa, došli su »pfifari iz Galignana« (Gračišće), plesalo se kolo i drugi plesovi i pjevalo. Iz pobro-

nog opisa vidi se, da su pifari bili sopilari, odnosno pučki svirači.¹²

Slično tome imamo još jedan dokaz kontinuiteta izvodilačke prakse u puku na slici »Kako se narod zabavlja«. To je tempera na drvu, nepoznatog autora iz XIX st., i pendant je slici »Kako se gospoda zabavljaju.¹³ Na njoj je prikazana svadba u Bakarskoj dragi (Vlaška draga). U donjem lijevom kutu među ostalima su i dva sopilara, koji svojim sviranjem zabavljaju prisutne, kao što to susrećemo i danas, primjenjujući ta narodna glazbala na različitim društvenim priredbama.

Vikalnost sopila očita je u našem vremenu. Dok se upotreba miha prostorno suzuje, a dvojnice ostaju intimna glazbala i gube veću važnost, sopile se uporno drže. Zanimljiv je primjer iz doba hrvatskog narodnog preporoda, odnosno ilirizma, kada je stara hrvatska preporodna budnica »Još Hrvat-

ska nij propala« izvođena u Novom Vinodolskom na sopilama, a i danas se svira kao koračnica, što je još jedan dokaz uklapanja sopila u narodni život. Sopilari su svirali nad grobom istarskog pjesnika i učenjaka Mije Mirkovića (pseudonimom Mate Balote), a isto tako su počastili otkriće spomen-poprsja velikom skladatelju ovog kraja Ivanu Matetiću Ronjgovu, vršeći tako funkciju svečanih glazbala, odnosno fanfara, kao što je prikazano i na freskama, odnosno uopće likovnim djelima sa sličnim glazbalima.

Prema tome, sva ta narodna glazbala koja se pod raznim imenima kriju na likovnim djelima znaih i neznaih majstora, od davnine do naših dana čine neprekinutu sponu u toku narodnog života. Zato se za njih može kazati ono, što je Mate Balota rekao za roženice u istoimenoj pjesmi:

»Na svaken samlju, na svakem piru
nikad su kantale.
Od bogzna koga vika su tako tarankale
po cilja dan. Svirači nisu znali miru.

(»Roženice«)

Danas u doba tehnicizma i automatizacije javljaju se ponovno na poprištu nacionalne kulture, pod novim vidom, kao svijest o baštini i vrijedan dio kulturne povijesti.

BILJESKE:

¹ Koraljka Kos »Muzički instrumenti u srednjovjekovnoj likovnoj umjetnosti«, Zagreb 1969. Poseban otisak iz »Rada« 551. str. 169.

² »Istarske freske« Zagreb 1963. Predgovor Branko Fučić, str. 15.

³ Ibidem, str. 11.

⁴ K. Kos »Muzički instr.« str. 250.

⁵ Ibidem, str. 175.

⁶ Detaljan opis sopila, miha i dvojkinja, s oznakom opsega, prikazao je Nedjeljko Karabić u studiji »Muzički folklor Hrvatskog primorja i Istre« Rijeka 1956. str. 88 — 93. Za ostala navedena glazbala podaci su uzeti iz studije dra Božidara Sirole »Hrvatska narodna glazba«, Zagreb 1940. str. 42 — 54. Za usporedbe s općim instrumentarijem korištena je knjiga Zvonimira Markovića »Muzički instrumenti« Zagreb 1959. te »Muzička enciklopedija« I i II, Zagreb 1958 (I) 1963 (II).

⁷ Zvončari su maškare i oko pasa imaju velika zvana čime čine veliku buku. Oni su slični kurentima u Sloveniji. (Kurent — dolazi od grčke riječi kouroi = osoba; ritualni glumac koji plaši duhove pred ulaskom svećenika u hram, pa zato nosi sa sobom zvana, bič i slične rekvizite za stvaranje buke. — Mayer—Brockhaus.)

⁸ Postojale su izjednačenosti u stupnju ukusa između grada (kaštel, utvrda, fortica), njegova podgrada (suburbium) i ladanja. Stanovništvo grada su feudalna gospoda, podgrada trgovci i obrtnici, a ladanja seljaci, kmetovi. Mnogi su kmetovi kao dio svoje obaveze dolazili u službu u grad, te su se tu susretali s putujućim družinama glazbenika i zabavljača. Zato je katkad narodno glazbalo modificirano gradsko glazbalo, izrađeno prema mogućnostima kućne radinosti. Primjer za to imamo kod kovanih satova.

Časopis »L' Istria« 1948/49. donosi opis muške narodne nošnje Trsta i Krasa, ukrašene praporcima. — Na minijaturi Julija Klovića čini se kao da svirač roga ima na ovratniku ukras poput nekog praporca ili zvončića, što bi bilo shvatljivo jer se također predstavlja viteška, odnosno feudalna nošnja. Iz djela »Missale Georgii de Topusko«, ms. 354, fol. CCXVIII v, Budim, drugi decenij XVI st. Zagreb, riznica Katedrale. Julije Klović iluminirao je taj misal u budimskoj sitnoslikarskoj radionici, a naručio ga je zagrebački biskup Simun Erdödy.

¹¹ Jedan od tri puta svira na mandoru, koja je vrlo slična lijerici. S obzirom na upotrebu lijerice u našem obalnom pojasu, vjerojatno je njezino područje prije obuhvaćalo i primorske gradove u Istri, čime bi se moglo objasniti postojanje nekih motiva u znamenitoj skladbi Giuseppea Tartinija »Il Trillo del diavolo« za violinu, koji tako uvjerljivo podsjećaju na svirku lijerice.

... + U vezi s tim eventualnim utjecajem narodnog izraza na umjetnički, nalazimo u još jednom likovnom djelu preuzimanje elementa iz naroda. To je životinjska glava na vielli, što je pozajmica s narodnih gusala. Vidi sliku br. 7. (Anđeo svirač vielle. Freska crkve Sv. Marije od Polja u Božjem Polju kraj Vižinade, Istra, konac XV st.) Životinjska se glava također nalazi u organistrumu i vrlo je jasna. (Anđeo svirač organistruma. Freska u crkvi Sv. Marije od Polja u Božjem Polju kraj Vižinade, Istra, konac XV st.). Koliko se može vidjeti zbog osjenjenja, izgleda da se životinjska glava nalazi na drugom organistrumu u Lovranu. Vidi sliku br. 8. (Anđeo svirač organistruma. Freska u crkvi Sv. Jurja u Lovranu, Istra, 1470 — 1479.) U vezi s narodnim utjecajem izvodilačke prakse valja ovdje dodati prikaz freske na kojoj anđeo svira violu da gamba, gdje držanje glazbala podsjeća na praksu narodnih guslara, za razliku od uobičajenog držanja viole da gamba. (Freska u crkvi Sv. Jurja u Lovranu, Istra, 1470 — 1479). Uz ovo treba napomenuti da freske u Lovranu predstavljaju najraznolikiji i najzanimljiviji skup glazbala u srednjovjekovnoj umjetnosti Istre. U njima doduše nema glazbala sličnih onima u narodu, što ukazuje na feudalnu sredinu, ali su važni detalji o tehnici sviranja i o gradnji. To je posljedica ekonomskog razvoja Rijeke i njezine okolice u XV st. i utjecaja predalpskog kulturnog kruga, kao njezinog prirodnog zaleta.

¹² Potpun opis te narodne svečanosti učinjen je na talijanskom jeziku i za sada ga u prijepisu posjeduje dr. Branko Fučić iz Rijeke. Spis je u etnografskom smislu posebno zanimljiv, jer obiluje mnoštvom etnografskih podataka vezanih uz društvenu sredinu tadašnje Istre, pri čemu se navode uglavnom hrvatska imena žitelja. U muzičkoetnografskom smislu posebnu obradu zaslužio bi opis narodnih običaja i svirke na sopilama, te navođenja različitih narodnih plesova. U vezi s izrazom »pfifari« dr. Božidar Širola napominje: — »Pfifari« svirali su piffero ili piffaro (od srednjonjemačkog Pfeife), malu frulu (flautu) ili malu sopilu (šalmaj). (Dr. Božidar Širola »Hrvatska umjetnička glazba«, Zagreb 1942. str. 23).

¹³ Obje slike nalaze se u Bakru, a vlasnik im je dr. Ivo Marochino.

LITERATURA

Fučić Branko »Istarske freske« (predgovor) Zagreb, 1963.

Karabaić Nedjeljko »Muzički folklor Hrvatskog primorja i Istre« Rijeka, 1956.

Kos Koralka »Muzički instrumenti u srednjovjekovnoj likovnoj umjetnosti Hrvatske« Zagreb, 1969. Posebni otisak iz »Rada« 351 JAZU.

Marković Zvonimir »Muzički instrumenti« Zagreb, 1959.

Muzička enciklopedija sv. (I 1958, II 1963) Zagreb.

Širola dr. Božidar »Hrvatska narodna glazba« Zagreb, 1940.

Širola dr. Božidar »Hrvatska umjetnička glazba« Zagreb 1942.

Zganec dr. Vinko »Muzički folklor I« Zagreb 1962. Izdano kao rukopis.

RÉSUMÉ

Les instruments de musique populaire dans les oeuvres d'art en Istrie et au Littoral croate, spécialement sur les Fresques istriennes.

L'auteur présente quelques oeuvres d'art en Istrie et au Littoral croate, spécialement les fresques istriennes, sur lesquelles on trouve beaucoup d'instruments de musique, qui étaient connus en Europe au Moyen âge. La plupart de ces instruments ressemblent à ceux qui existent aujourd'hui en Istrie et au Littoral croate sous les noms: »sopile« — velika i mala (une sorte d'hautbois — grand et petit), »mih« (musette sans bourdon et »dvojkinje« (chaleur double). En analyse des instruments l'auteur a l'intention d'établir que plusieurs instruments présentés sur les fresques ne sont pas les modèles importés de l'Europe centrale, mais plutôt, ils sont d'origine populaire. Qu'approuvant cette hypothèse, l'auteur y met une comparaison en pratique chez les musiciens populaires (dans cette région) avec la présentation des instruments dans les contenus des tableaux traités. Tout cela indique que les artistes populaires avaient créé ces oeuvres à l'image de la pratique qui existait autour d'eux-mêmes, mais ce n'était pas exclusivement d'après des modèles étrangers.

HUBERT PETTAN

Stogodišnjica prave Zajčeve hrvatske opere

(nastavak)

Kraći uvod, pravilno po 4 mjere (2 mjere rastavljeni sazvuč 2 mjere prelaznog značaja), ukupno 18 mjera. U 19. mjeri motiv

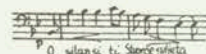

zatim isti motiv na f te na g i jedna mjera završetka na glasu f. Poslije 2 mjere opet rastavljenog sazvuč i arkodijskih osminki I i II viol., u 3. mjeri započinje Mislav (uz violu i cl. solo)

Nadovezuju sinovi 4 mjere, zatim Mislav pjeva dio svog napjeva jedan ton više, braća opetuju svoj dio, u istoj visini s novim tekstom. Dragoš: Oj nebesa silna! Mislav: Darovi obilna! Svi: Vi nagrađujete nas!

Mislav (uz vc.): Tko se uzda u duha moć... prelazi u zahvalnicu:

po tebi polje naše cvjeta!, uz triole (rastavljeni sazvuč) gudači pizz, osim I viol. koje imaju triller, fl. i cl. kao Mislav. Prihvaćaju i ostali unisono odnosno u oktavi te molbu »Hrvatski podigni mihi dom«. Srednji dio: U ensembu Miloju tuži za nedostižnom dragom, Mislav pita zašto jaduje, a braća odvaraćaju: Za nesuđenom dragom. Mislav ponovno prihvaća temu: O silan ti si stvorče svijeta... (Repriza uz dva manja odstupanja, življu i puniju pratnju). Miloju se odvaja posebnom melodijском linijom; u svršetku sva četvorica.

Time bi opera mogla svršiti, no sada dolazi do nenadanog obrata.

Slijedi Allegro furioso. U recitativu Miloju savjetuje ocu ukloniti se bijesu, te Mislav odlazi.